

Béládi—Kétyi—Nász—Vácz

Orvosi mikrobiológia
– immunitástan – parazitológia

Szerkesztette:

Vácz Lajos

Medicina Könyvkiadó · Budapest, 1978

Tartalom

Előszó	15
Bevezetés	17

ÁLTALÁNOS BAKTERIOLÓGIA

A baktériumok morfológiája	27
A baktériumok alakja, nagysága	27
A baktériumsejt szerkezete	29
A baktériumsejt esszenciális alkotórészei	29
Sejtfal	29
Sejthártya (citoplazmahártya, plazmamembrán)	34
Citoplazma	35
A baktérium maganyaga	36
Járulékos baktériumsejt-elemek	36
Tok, mikrokapszula, nyák	36
Spórák	37
Csillók (flagellae)	39
Fimbriák (pili)	40
A baktériumok fiziológiája	41
A baktériumok tenyésztése	41
A baktériumok növekedése	42
A baktériumok szaporodása	42
A szaporodást befolyásoló környezeti tényezők	44
A baktériumok táplálkozása és energianyerése	46
Energianyerés, energiatárolás és energiaátvitel	47
Szénhidrát-anyagcsere	49
Zsíryanycsere	50
Nitrogénanyagcsere	51
Vitaminok és koenzimek	52
A baktériumok genetikája	53
Geno- és fenotípusváltozások	53
Módosulatok	54
Mutáció	55
„Vissza mutálás” (reverzió)	59
Genetikai információátvitel	61
Konjugáció	61
Transzformáció	63

Transzfecció	63
Transzducció	63
Lizogén konverzió	64
Baktériumkromoszóma, baktériumgenom	65
Plazmid elemek	66
Sterilizés, dezinficiálás, iatrogén infekciók	68
Sterilizés	68
Dezinficiálás	72
A dezinficiensek orvosi alkalmazása	76
Iatrogén infekciók	78
Kemoterapeutikumok	78
Antiprotozoos szerek	79
Antimaláriás szerek	79
Amoebiasissal és trichomoniasissal szemben használható kemoterapeuti- kumok	80
Antibakteriális szerek	80
Szulfonamidok	80
Trimethoprim	81
Antituberkulotikumok	82
Szulfonok	83
5-nitrofurán-származékok, nalidixsav	83
Antibiotikumok	83
A sejtfal bioszintézisét gátló antibiotikumok	84
A fehérjeszintézist gátló antibiotikumok	86
A membránpermeabilitást befolyásoló antibiotikumok	88
Néhány alapelv az antibiotikus terápiával, az antibiotikum-kombinációkkal, -rezisztenciával, -toxicitással kapcsolatban	89

PATOGENITÁS ÉS INFEKCIÓ

Bevezetés	93
Virulenciafaktorok	95
Valódi toxinok (exotoxinok)	95
Endotoxinok	97
Önmagukban nem toxikus, extracelluláris virulenciafaktorok	99
Nem toxikus, antifagociter hatású felületi antigének	100
Nutritív tényezők szerepe a virulenciában	101
A gazdaszervezet szerepe a patogenitásban	102
Természetes védekezés	102
Fagocitózis	103
Komplementrendszer	105
Ellenanyagok, szérumfaktorok	106
Fertőzés és megbetegedés	106
A fertőzés forrása és módja	107
A fertőzés kapui	108
A kórokozók útja a szervezetben	108
A kórokozók úrtétele	109

IMMUNOLÓGIA

Bevezetés	113
Az immunológia tárgya	113
Az immunológia fejlődése szempontjából jelentős adatok	114
Antigének	114
Az antigén fogalma és jellemzése	114
Mikrobiális antigének	117
Ellenanyagok — immunoglobulinok	119
Az ellenanyag fogalma	119
Az ellenanyagok tulajdonságai	119
Az egyes immunoglobulin-osztályok jellemzése	122
Vércsoportantigének és ellenanyagok	124
Az ellenanyagok termelését befolyásoló tényezők	126
Az ellenanyagtermelés kinetikája	127
Az immunoglobulinok heterogenitása	128
Az ellenanyagtermelés elméletei	129
Immunválasz	129
Primer limfoid szervek	130
Szekunder limfoid szervek	131
Makrofágok	133
T- és B-sejtek kooperációja	134
Szolubilis limfocitafaktorok	135
A ciklusos nukleotidok szerepe a szervezet immunreakcióiban	136
Az immunrendszer rendellenességei	136
Immunodeficiencia	136
Primer immunitáshiány	137
Szekunder immunitáshiány	137
Gammopathiák és malignus neoplasiák	138
Immunitás	138
Mikrobákkal szemben kialakult immunitás	138
Nem fajlagos ellenállás	138
Fajlagos ellenállás	140
Transzplantációs immunitás	148
Hisztokompatibilitási antigének	149
Az allotranszplantátum rejekciójának mechanizmusa	149
A transzplantátum túlélését befolyásoló tényezők	150
Graft-versus-host reakció	152
Tumorimmunitás	152
Autoimmunitás	153
Immuntolerancia és immunparalízis	154
Allergia	155
I. vagy anafilaxiás típusú túlérzékenység	158
Kísérletes anafilaxia	158
Atopiás allergia	159
II. vagy citotoxikus típusú túlérzékenység	160
III. vagy toxikus komplexek által előidézett túlérzékenység	160
Arthus-reakció	160
Szérumbetegség	162
IV. vagy késői típusú túlérzékenység	163

Antigén—ellenanyag reakciók	165
Szerológiai reakciók	165
Precipitáció	165
Agglutináció	168
Hemolízis, bakteriolízis	170
Komplementkötési reakció	170
Treponema pallidum immobilizáció	171
Immunofluoreszcens eljárások	171
Radioimmunoassay	172
Vírusneutralizáció	173
A celluláris immunkészültség vizsgálata	173
Limfocita blaszt-transzformáció	173
A MIF (<i>Migration Inhibiting Factor</i>) vizsgálata	174

R É S Z L E T E S B A K T E R I O L Ó G I A

A baktériumok rendszertani felosztása	177
A baktériumok ökológiája	178
Az emberi test normál baktériumflórája	179
A normál flóra aerob mikroorganizmusai	179
A normál flóra anaerob baktériumai	180
Gennykeltő (pyogen) coccusok	183
Staphylococcusok	183
Staphylococcus aureus	183
Streptococcusok	186
Streptococcus pyogenes	186
Streptococcus viridans	190
Streptococcus faecalis (<i>Enterococcus</i>)	191
A légúti fertőzések kórokozói	193
Corynebacteriumok	193
Corynebacterium diphtheriae	194
Bordetella pertussis	196
Streptococcus pneumoniae (<i>Pneumococcus</i>)	197
Klebsiella pneumoniae	199
Mycobacteriaceae	200
Mycobacterium tuberculosis	200
Egyéb mycobacteriumok	204
Mycobacterium leprae	205
Coxsiella burnetii	205
Chlamydia psittaci	206
Enterális kórokozók	207
Escherichia coli	207
Yersinia enterocolitica	210
Salmonella-csoport	211
Generalizált fertőzéseket okozó salmonellák	212
A salmonellosis gastroenteritica kórokozói	214
Shigella-csoport	215
Vibriók	217
Vibrio comma (<i>Vibrio cholerae</i>)	217

Enterális fertőzést okozó egyéb baktériumok	220
Ételmérgezők kórokozói	220
Staphylococcus okozta ételmérgezők	220
A Salmonella paratyphi csoport baktériumai által okozott ételmérgezők	222
Clostridium-speciesek által okozott ételmérgezők	223
Cl. perfringens okozta ételmérgezők	223
Cl. botulinum okozta ételmérgezők	223
Ételmérgezőt okozó egyéb baktériumok	224
A húgyúti fertőzések kórokozói	224
Proteus-csoport	226
Proteus vulgaris	226
Proteus mirabilis	227
Proteus morgani	227
Proteus rettgeri	227
Proteus inconstans (Providentia)	227
Pseudomonas aeruginosa	227
Streptococcus faecalis (Enterococcus)	229
Escherichia coli és Klebsiella aerogenes	229
A nemi betegségek kórokozói	229
Spirochetales	231
Treponema pallidum	231
T. pertenu, T. carateum	233
Neisseria gonorrhoeae	233
Haemophilus ducreyi	235
Miyagawanella lymphogranulomatis (Calymmatobacterium granuloma- tis)	235
Meningitist okozó baktériumok	236
Neisseria meningitidis (Meningococcus)	238
Haemophilus influenzae	239
Listeria monocytogenes	240
Anthropozoonosisok	241
Bacillus anthracis	241
Yersinia pestis	244
Brucellák	245
Leptospirák	247
Actinobacillus mallei	249
Pasteurella tularensis (Francisella tularensis)	250
Pasteurella pseudotuberculosis rhodentium	250
Pasteurella multocida	251
Anaerob kórokozók	251
Clostridiumok	253
Gáz-gangraenát okozó clostridiumok	253
Clostridium perfringens	254
Clostridium novyi (oedematiens)	255
Clostridium septicum	255
Neurotoxikus clostridiumok	256
Clostridium tetani	256
Clostridium botulinum	257
Anaerob coccusok	258
Bacteroides-genus	258

Actinomyces israeli	259
Az emberi patológiában fontosabb egyéb baktériumok	260
Borrelia	260
Borrelia recurrentis	262
Kullancsok által terjesztett borreliák	263
Borrelia vincentii	263
Chlamydiák	264
Chlamydia trachomatis	264
Chlamydia oculogenitalis	265
Rickettsiák	265
Rickettsia prowazekii	266
Rickettsia typhi (Rickettsia mooseri)	267
Rickettsia rickettsii	267
Rickettsia tsutsugamushi	267
Rickettsia quintana	268
Mycoplasmák	268

ÁLTALÁNOS VIROLÓGIA

A virológia fejlődésének történeti áttekintése; a molekuláris virológia kialakulása	273
A vírusok jellemzése	276
A vírusok megjelenési formái és a vírust meghatározó kritériumok	279
A vírusok eredete	281
A virion szerkezete	282
Helikális vírusok	282
Kubikális vírusok	284
A vírusok kémiai összetétele	287
A vírusok tisztítása	287
Nukleinsavak	288
Fehérjék, enzimek	290
Lipidek	295
Szénhidrátok	295
A vírusok elnevezése és osztályozása	296
Szubvirális elemek	300
A vírusok tenyésztésére szolgáló módszerek	300
A vírusok mennyiségi meghatározása	305
A vírusok bioszintézisének molekuláris alapjai	306
Produktív infekció	306
A sejtek malignus transzformációja	313
A vírusok és a vörösvértestek kölcsönhatása in vitro	316
A vírusok és a limfociták kölcsönhatása in vitro	316
Vírusinterferencia és az interferon	319
A vírusok változékonysága és genetikája	322
Mutáció	322
Rekombináció	323
Komplementáció és a vírusok közti interdependencia	324
Fenotípusos és genotípusos keveredés	324
A vírusok és az evolúció	326

Vírusgénnek átvitele emlőssejtekbe	327
A vírusok patogén hatása és a vírusbetegségek patogenezise	328
Látens és perzisztens vírusfertőzések	331
A vírusok szerepe a daganatok kóroktanában	334
A daganatképződés mechanizmusa	336
Emberi daganatok és a vírus	337
A vírusfertőzésekkel szembeni kialakuló ellenállás tényezői	339
Specifikus immunitás	339
A vírusok immunoszuppresszív hatása	341
Nem specifikus védetség	341
A vírusbetegségek profilaxisa	343
A vírusbetegségek kemoterápiája	345
A transláció gátlása	347
A transzkripció gátlása	349
A vírusnukleinsav-szintézis gátlása	349
A penetráció gátlása	351
Az extracelluláris vírusok rezisztenciája külső behatásokkal szemben	351
A laboratóriumi vírusdiagnostika problémái és módszerei	353
Gyorsdiagnosztikus módszerek	355
Vírusizolálás és -azonosítás	357
A vírusfertőzés bizonyítása	358

R É S Z L E T E S V I R O L Ó G I A

A részletes virológia tárgya	363
A DNS-vírusok rendszertani beosztása és az egyes víruscsoportok jellemző tulajdonságai	363
Az RNS-vírusok rendszertani beosztása és az egyes víruscsoportok jellemző tulajdonságai	365
A légúti vírusfertőzések kórokozói	368
Rhinovírusok	370
Adenovírusok	371
Orthomyxovírus influenzae (influenza-vírus)	372
Paramyxovírusok	375
Parainfluenza-vírusok (Paramyxovírus influenzae)	375
Respiratory syncytial vírus (RSV, Pneumovírus)	376
Paramyxovírus parotitidis (mumps-vírus)	377
Coronavírusok	379
Az emésztőszervek betegségeit okozó vírusok	379
Duovírusok (Rotavírusok)	381
Coxsackie-vírusok	382
Echo-vírusok	383
Hepatitis-vírusok	384
Hepatitis A vírus	384
Hepatitis B vírus	385
Sárgaláz-vírus	387
A bőrkiütéssel járó vírusfertőzések kórokozói	390
Maculopapuláris kiütéseket okozó vírusok	390
Pseudomyxovírus morbilli (morbilli-vírus)	390

Rubeola-vírus	392
Vesiculopapuláris kiütéseket okozó vírusok	394
Herpesvirusok	394
Herpes simplex vírus	394
Herpesvirus varicellae (Varicella—zoster vírus)	396
Cytomegalovirus hominis	396
Epstein—Barr-vírus	397
Poxvirusok	398
Poxvirus variolae	398
Poxvirus bovis	400
Molluscovirus hominis	401
Idegrendszeri megbetegedést okozó vírusok	401
Meningitist okozó vírusok	403
Limfocitás choriomeningitis vírus (LCM)	403
Egyéb, meningitist okozó vírusok	404
Encephalomyelitist okozó vírusok	404
A Togavirus-családba tartozó vírusok (Alphavirusok és Flavivirusok)	404
Szűnyogok által terjesztett encephalitisek	405
Kullancsok által terjesztett encephalitisek	406
A veszettség vírusa (Rabies-vírus)	406
Poliomyelitis-vírus	408
Posztinfekciós encephalitisek okozói	410
Posztvakcinális encephalitist okozó vírusok	411
Az encephalitis lethargica vírusa (Economo-féle betegség)	411
A lassú vírusfertőzések okozói	412
Daganatvírusok	414
Onkogén DNS-vírusok	415
Papovavírusok	415
Adenovírusok	416
Herpesvirusok	416
Poxvirusok	419
Onkogén RNS-vírusok (Retraviridae)	419
Az emberi daganatok lehetséges víruseredete	422
Fejlődési rendellenességeket okozó vírusok	422
Újabbban felfedezett vírusbetegségek kórokozói	424
Marburg-vírus	424
Lassa-vírus	425
Bakteriofágok	426

MIKOLÓGIA

Bevezetés	433
A gombák sajátosságai	433
A gombák általános jellemzése	433
A gombák szerepe, helye a természetben	433
A gombák szervezete és szaporodása	434
A gombák anyagcseréje, táplálkozása	434
A gombák osztályozása	435
Mikológiai vizsgálmódszerek	435

Anyagvétel, beküldés	436
Közvetlen (mikroszkópos) vizsgálatok	436
Kitenyésztés, izolálás	437
Identifikálás	438
Szerológiai vizsgálatok	438
Az emberi gombás megbetegedések kórokozói	438
A gombás ártalmak osztályozási szempontjai és terápiája	439
A kültakaró (a bőr és függelékei) mycosisainak kórokozói	440
Dermatophyton gombák	440
A szisztémás mycosisok kórokozói	445
Élesztőszerű gombák	445
Penészgombák	449
Dimorf gombák	450

PARAZITOLÓGIA

ÁLTALÁNOS PARAZITOLÓGIA

A parazitológia tárgya	453
A paraziták rendszerezése	453
A paraziták általános tulajdonságai	456
A paraziták fontosabb epidemiológiai sajátosságai	458
A parazita és a gazdaszervezet kölcsönhatása	459
A parazitózisok diagnosztikájának irányelvei	461
Mikroszkópos vizsgálatok	461
A szájüreg, a bél és a húgy—ivar szervek protozoonjainak kimutatási módszerei	461
A belférgék és fejlődési alakjaik kimutatási módszerei	462
A vér- és szöveti protozoonok kimutatási módszerei	462
A vér- és szöveti helminthek és fejlődési alakjaik kimutatási módszerei	463
Immunbiológiai vizsgálatok	463

RÉSZLETES PARAZITOLÓGIA

A szájüreg parazitái	464
Trichomonas tenax	464
Entamoeba gingivalis	465
Bélparaziták	465
Bélprotozoonok	466
Mastigophorák	466
Giardia lamblia	466
Chilomastix mesnili	467
Trichomonas hominis	467
Rhizopodák	467
Entamoeba histolytica	467
Entamoeba coli	469
Dientamoeba fragilis	469
Jodamoeba bütschlii	469

Endolimax nana	469
Sporozoák	469
Isospora belli, Isospora hominis	469
Ciliata	470
Balantidium coli	470
Bélférgék	471
Trematodák	471
Fasciolopsis buski	471
Heterophyes heterophyes, Metagonimus yokogawai	471
Cestoideák	471
Taenia-fajok	471
Diphyllobothrium latum	473
Hymenolepis nana	473
Dipylidium caninum	474
Nematodák	475
Ascaris lumbricoides	475
Trichuris trichiura	477
Strongyloides stercoralis	478
Ancylostoma duodenale, Necator americanus	479
Trichostrongylus-fajok	481
Enterobius vermicularis	481
A húgy—ivar szervek parazitája	483
Trichomonas vaginalis	483
Vér- és szöveti paraziták	484
Vér- és szöveti protozoonok	484
Mastigophorák	484
Trypanosoma-fajok	484
Leishmania-fajok	485
Rhizopodák	486
Naegleria gruberi, Naegleria fowleri	486
Sporozoák	487
Plasmodium-fajok	487
Toxoplasma gondii	488
Vér- és szöveti helminthek	491
Trematodák	491
Schistosoma-fajok	491
Fasciola hepatica	492
Dicrocoelium dendriticum	492
Opisthorchis felineus, Clonorchis sinensis	492
Paragonimus westermani	493
Cestoideák	493
Echinococcus-fajok	493
Nematodák	494
Trichinella spiralis	494
Filaria-fajok	496
Dracunculus medinensis	496

TÁRGYMUTATÓ